

VLAAMSE RAAD

ZITTING 1989-1990

10 JULI 1990

BELEIDSBRIEF

Opvoeding tot relatiebekwaamheid

**ingediend
door de heer D. Coens,
Gemeenschapsminister van Onderwijs**

INLEIDING

Deze brief valt uiteen in verschillende delen. In eerste instantie wordt het kader geschetst rond de thematiek van de „Opvoeding tot relatiebekwaamheid”, zoals die zich aandient binnen het onderwijs. Na bespreking in een werkgroep van de Vlaamse Executieve en na de indiening van een eerste budgettaire raming voor het lopend begrotingsjaar werd de concrete uitwerking van een aantal voorstellen besproken met de betrokken overkoepelende inrichtende machten.

Het resultaat van deze besprekingen is de concrete invulling van het door de Vlaamse Executieve goedgekeurde operationaliseringsplan (28 maart 1990). Het resultaat van deze besprekingen alsmede de oriëntering van het beleid naar volgend begrotingsjaar toe, zijn eveneens in deze brief vervat.

1. ALGEMEEN DENKKADER

1.1. Uitgangspunten

Opvoeding, met inbegrip van het onderwijs, is de opdracht van ouders en leraren. De overheid is verantwoordelijk voor het daadwerkelijk creëren van mogelijkheden, kansen en perspectieven om het educatief proces zo goed mogelijk te realiseren. Dit educatieve proces staat in functie van de groei naar zelfstandige jonge mensen mede door de ontwikkeling van relatiebekwaamheid :

a. De ouders of voogden zijn de eerste en onvervangbare verantwoordelijken voor de opvoeding van hun kinderen. De ouders hebben vrije schoolkeuze hetgeen meteen ook betekent dat zij een keuze maken uit het aanbod van de diverse pedagogische projecten en zich dus aansluiten bij het gekozen pedagogisch project.

b. De diverse pedagogische projecten worden bepaald door de respectieve inrichtende machten. De diverse „netten” bieden een geëigend pedagogisch project aan. Telkens gaat het om de vorming van de persoonlijkheid en het bekomen tot maatschappelijke dienstbaarheid, hetgeen uiteraard waardegebonden is. In het opvoedingsproject gaat het om het bijbrengen van kennis, vaardigheden, attitudes en om het begeleiden van gedragingen.

c. School en gezin moeten bij de realisatie van het opvoedingsproject terdege overleggen en samenwerken. Hierbij wordt eveneens een beroep gedaan op dienstverlenende instellingen, in het bijzonder Psycho-Medisch-Sociale centra (PMS) en Medisch Schooltoezicht (MST).

d. De opvoeding tot relatiebekwaamheid, inclusief zinvolle sexualiteitsbeleving maakt deel uit van de sociale vorming. Relationale vorming heeft een morele grondslag op confessionele of niet-confessionele basis en kan niet worden ingekapseld in een of ander leervak.

1.2. De maatschappelijke ontwikkelingen

Het formuleren en de realisatie van het opvoedingsproject kan niet los gezien worden van de

maatschappelijke evolutie. Zonder afbreuk te doen aan de expliciete en impliciete waardenoriëntaties en -waardenperspectieven eigen aan elk opvoedingsproject en zonder deze te laten bepalen door de evolutie in de feitelijke gedragingen, moeten alle opvoedingsverantwoordelijken zich terdege bewust zijn van volgende relevante feiten en evoluties in het relatieproces bij jeugdigen en in het bijzonder bij adolescenten :

a. Hoewel alle jongeren minstens tot 18 jaar betrokken zijn bij het educatief schoolproces, is de invloed die zij ondergaan in het gezin van oorsprong, uit de bredere samenleving — in het bijzonder vanuit de media en door onderlinge omgang — minstens even reëel en niet noodzakelijk in wederzijdse overeenstemming. Dit alles maakt het jonge mensen niet gemakkelijker om op vroege leeftijd zelf hun doen en laten te bepalen.

b. De schoolgaande jeugd vormt een heterogene categorie ; in de opvoeding moet dan ook met tal van relevante variabelen rekening gehouden worden : leeftijd, geslacht, onderwijsniveau, onderwijsvorm, gezinssituatie,...

c. Een aantal opvoedingsverantwoordelijken, ouders, leraren, directies en schoolbesturen — mede door hun complexe en gevoelige interferenties terzake — voelen zich hoe langer hoe meer onzeker en soms zelfs onbekwaam tot het geven van een geïntegreerde, volwaardige relationele opvoeding.

d. Hoe langer hoe meer groeit de sexualiteit uit de taboesfeer en wordt de band sexualiteit — duurzame relatie — vruchtbaarheid doorbroken.

e. Sexuele opvoeding vindt over het algemeen onvoldoende een volwaardige plaats in het geïntegreerd opvoedingsproject.

f. Er is een vervroegde en toenemende zelfstandigheid inzake relatievorming én — beleving (inclusief sexualiteit). Bij een groeiend aantal jongeren worden deze beide vooral gekenmerkt — onder druk van de maatschappelijke evolutie — door voorlopiegheid, zelfs gaande tot vrijblijvendheid.

g. In de mate dat geslachtsverkeer deel uitmaakt van het relatiepatroon van adolescenten — hetgeen hoe langer hoe meer het geval is — kunnen we vaststellen dat het efficiënt gebruik van anticonceptie vaak achterwege blijft. Als dusdanig komen ook binnen deze jongere leeftijdscategorieën sexueel overdraagbare aandoeningen, ongewenste zwangerschappen en zwangerschapsonderbrekingen voor.

1.3. Opvoeden tot relatiebekwaamheid : ook een onderwijsopdracht

Vanuit de overweging dat de huidige sexuele opvoeding binnen het onderwijs moet verbreed en uitgediept worden in een geïntegreerd kader van relationele opvoeding is het nuttig dat gezocht wordt naar een aantal hefbomen binnen het onderwijs (naast de vanzelfsprekende verantwoordelijkheid van de ouders) die deze opdracht kunnen helpen verwezenlijken. Zonder afbreuk te doen aan de eigen verantwoordelijkheid van de dragers

van de diverse pedagogische projecten, kunnen volgende suggesties en aanbevelingen ter overweging worden gegeven :

a. Aangezien relationele vorming de gezamenlijke verantwoordelijkheid van het ganse educatieve team (ouders, directies, leraren, PMS-MST) is, is het noodzakelijk dat elke school deze problematiek onder ogen ziet en als dusdanig in alle duidelijkheid de eigen opdracht formuleert.

b. Ook al is het ene vak geschikter dan het andere, toch is het zo dat relationele opvoeding een pedagogische opdracht is die niet kan gevat worden binnen een bepaalde vakinhoud. Integendeel, het gaat om een actieve betrokkenheid van elke leerkracht die binnen zijn/haar persoonlijke taak occasionele situaties creatief dient te gebruiken om een opbouwend gesprek over deze thematiek mogelijk te maken.

c. Deze opdracht kan beslist het voorwerp uitmaken van specifieke projecten, lespakketten en pedagogische evaluaties per onderscheiden studieniveau. Vanzelfsprekend kunnen de verantwoordelijke titularissen en/of andere leerkrachten die het vertrouwen van de leerlingen genieten, hierbij een belangrijke rol spelen.

d. Relationele vorming is uiteraard een wezenlijk bestanddeel in de opleiding van de leraren. Hiertoe dient per net de nodige theorievorming te worden versterkt en moet eveneens de nodige communicatiedeskundigheid verbeterd worden.

e. Binnen de navorming moet prioritair ruimte gecreëerd worden om de evolutie binnen deze problematiek in een geactualiseerde pedagogische aanpak te vertalen.

f. Vanuit hun rechtstreekse betrokkenheid bij de schoolgemeenschap en vanuit hun eigen specifieke opdracht, dient ook het PMS-MST in het geheel ingeschakeld te worden. Zij kunnen een belangrijke rol spelen in de psychische, medische en sociale begeleiding van de opgroeiende jongeren in deze thematiek. De aandacht dient hierbij zowel te gaan naar wetenschappelijk volwaardige, medische informatieverstrekking als naar de psychologische en sociale verwerking ervan. Daarnaast moet men vanuit PMS-MST ook voldoende aandacht hebben voor het opsporen, het voorkomen en het begeleiden van relationele probleemsituaties.

g. Ten aanzien van de relationele problemen is het aangewezen dat de leraren steeds aanspreekbaar zijn voor de leerlingen. Het blijkt dat dit het gemakkelijkst kan buiten het formele school- en leskader. In die zin kunnen de diverse parascolaire activiteiten ook belangrijke kansen bieden.

h. Het is eveneens belangrijk via lektuurbegeleiding en -oriëntatie jonge mensen aan te sporen tot het lezen van aangepaste en degelijke lektuur inzake relationele opvoeding. In dit kader moet gedacht worden aan het kritisch doornemen van jeugdtijdschriften en het bevorderen van een grotere openheid terzake in de jeugdliteratuur.

i. Jonge mensen groeien op in een „beeldcultuur“. Dit betekent dat de toegankelijkheid van de infor-

matie kan verhoogd worden door de oordeelkundige inschakeling van trendgevoelige en als dusdanig aan het interesseveld aangepaste communicatiemiddelen. Aansluitend hierbij moeten de mogelijkheden onderzocht worden om te komen tot een samenwerking tussen het onderwijs enerzijds en de instructieve omroep anderzijds.

j. In het kader van bovenvermelde gedragscode moet een daadwerkelijke psychosociale opvang en -begeleiding tot stand gebracht worden ten aanzien van meisjes die zwanger zijn teneinde zwangerschapsafbreking te voorkomen en de leerlingen toe te laten op een volwaardige wijze haar studie verder te zetten en te voltooien. Zwangerschap kan geen reden zijn om iemand van school te sturen.

2. CONCRETE AANDACHTSPUNTEN VANUIT HET BELEID

Bovenstaande uitgangspunten vormen het brede referentiekader dat vanuit de overheid werd vooropgesteld en waarbinnen de gesprekken met de respectieve onderwijsverantwoordelijken plaatsvinden. Uiteraard moet hierbij maximaal rekening gehouden worden met de pedagogische vrijheid van de diverse onderwijsnetten. Dit betekent dat de overheid zich niet kan inlaten met de inhoudelijke uitwerking van het project en zich dus beperkt tot het vastleggen van de formele criteria waaraan de diverse initiatieven moeten voldoen.

Vanuit het onderwijsbeleid wordt prioritair aandacht gegeven aan drie verschillende dimensies :

- de navorming van de leerkrachten ;
- het wetenschappelijk onderzoek inzake theorievorming met betrekking tot de opvoeding tot relatiebekwaamheid ;
- de ontwikkeling van aangepast lesmateriaal zowel voor leraren als voor leerlingen eventueel in samenwerking met de instructieve omroep van de BRT ;

3. AANVULLENDE BEDENKINGEN VANUIT HET ONDERWIJS

a. Om het geheel zo efficiënt mogelijk te organiseren is het in elk geval noodzakelijk het nodige wetenschappelijk onderzoek te verrichten om uiteindelijk te komen tot de ontwikkeling van een adequaat communicatiemodel. Dit betekent concreet dat moet onderzocht worden hoe de leerlingen (per onderwijsniveau en per leeftijdscategorie) met betrekking tot deze thematiek het best kunnen benaderd worden.

b. Daarnaast wordt ook beklemtoond dat de gehele thematiek binnen bepaalde vakken een wetenschappelijke en informatieve dimensie kan krijgen en dat het eveneens noodzakelijk is te werken aan een vakoverschrijdende benaderingswijze onder de vorm van een agogisch model met een ethisch-educatieve inslag.

c. Er wordt door de inrichtende machten gesteld dat het belangrijk is de relationele vorming en de seksuele voorlichting aan bod te laten komen op alle niveaus en binnen de diverse studierichtingen van het onderwijs.

d. De klemtoon wordt gelegd op een concrete uitwerking per net en dit vanwege de eigen accenten die men wenst te leggen.

4. PRIORITAIRE AANDACHT VOOR VORMING VAN LERAREN, DIRECTIES EN PMS-MEDEWERKERS

Uitgaande van het vooropgestelde referentiekader dringt de onderwijswereld erop aan dat leraren op elk onderwijsniveau en dit vanaf hun basisopleiding, zouden geconfronteerd worden met de pedagogisch-didactische dimensie van relationele en seksuele opvoeding. Ook vanuit het onderwijsveld zelf wordt beklemtoond dat deze thematiek in de navorming en/of de permanente begeleiding voldoende dient aan bod te komen. Sommigen vinden dat het volgen van een minimumprogramma voor leraren in het kader van deze problematiek absoluut noodzakelijk is.

Een praktisch probleem blijkt de betrokkenheid van de ouders te zijn. De geconsulteerde onderwijspartners vinden het absoluut noodzakelijk dat de ouders bij de uitwerking van het geheel betrokken worden maar stellen, op basis van vroegere ervaringen, dat het geen eenvoudige zaak zal zijn om hen daartoe voldoende te motiveren.

Om dit alles efficiënt te kunnen organiseren is het wenselijk dat er aangepast lesmateriaal ter beschikking gesteld wordt, zowel naar leraren als naar leerlingen toe.

Er wordt eveneens beklemtoond dat de vorming dient te gebeuren in nauwe samenwerking met de PMS-MST-centra die hiervoor noodzakelijkerwijze moeten samenwerken.

In de mate van het mogelijke moet voor wat de vorming in het onderwijs betreft ook aansluiting gezocht worden met de vormingsactiviteiten van het MST. In ieder geval zullen de maatregelen die getroffen worden voor het vrije MST-net door de Gemeenschapsminister van Volksgezondheid hun afspiegeling krijgen binnen het Gemeenschapsonderwijs waar de Gemeenschapsminister van Onderwijs de verantwoordelijkheid draagt.

5. PRODUKTIE HANDBOEKEN EN VIDEO

Aangezien de respectieve gesprekspartners prioriteit de nadruk leggen op sensibilisering en (na)vorming en op het multidisciplinair karakter daarvan, lijkt het ook verantwoord de ontwikkeling van didactisch materiaal, zoals voorzien door de beslissing van de Vlaamse Executieve van 28 maart 1990, in het verlengde daarvan te plaatsen.

Op basis van de gesprekken met de betrokken onderwijspartners kunnen we besluiten dat de glo-

bale aanpak van de problematiek sterk gebonden is aan het pedagogisch project van elk afzonderlijk net. Dit betekent meteen ook dat de concrete pedagogische en didactische uitwerking netgebonden zal zijn.

Op basis van bovenstaande bedenkingen en in functie van de voor het begrotingsjaar 1990 toegekende kredieten, wordt naar concretisering in een eerste fase het volgende uitgewerkt :

5.1. Produktie van een videoprogramma

Uit voorafgaande gesprekken blijkt duidelijk dat de gevoeligheid voor deze problematiek bij leraren, schooldirecties en ouders niet altijd even manifest is. Dit betekent concreet dat er vooreerst nood is aan sensibilisering.

Het ligt voor de hand dat de ontwikkeling van een videoprogramma hierbij een belangrijke rol kan spelen. Dit videoprogramma kan netoverkoepeleend aangemaakt worden op voorwaarde dat het inhoudelijk inspeelt op het verschaffen van objectieve en wetenschappelijke achtergrondkennis bij de problematiek. Dit betekent dat hier de globale problematiek van de relatiebekwaamheid en de wijze waarop dit probleem zich concretiseert binnen het onderwijs aan bod moet komen, zonder dat daarbij een pedagogisch, didactisch of psychosociaal begeleidingsmodel ontwikkeld wordt.

Inhoudelijk moet dan vooral aandacht besteed worden aan de historisch-maatschappelijke evolutie van de sexualiteit, geplaatst in een ontwikkelingspsychologisch kader. Uiteraard moet hierbij vooral het dynamisch aspect van de problematiek beklemtoond worden, gesitueerd tegen de achtergrond van de concrete maatschappelijke evolutie, zowel op cultureel als op structureel vlak. Daarnaast moeten de bestaande wetenschappelijke gegevens inzake feitelijk seksueel gedrag van jongeren en de wijze waarop volwassenen (ouders en leerkrachten) gesitueerd worden als referentiefiguur, verwerkt worden. Het spreekt vanzelf dat vooral dit laatste element bepalend zal zijn voor de concrete uitwerking die vanuit de scholen zal gerealiseerd worden.

Vanuit deze aanpak wordt het dan mogelijk om de videoproduktie te gebruiken ofwel ter illustratie ofwel als uitgangspunt voor discussie binnen de vormingsprogramma's die terzake uitgewerkt zullen worden voor leerkrachten en voor ouders.

Belangrijk in dit kader is de beslissing om deze videobanden op het openbare televisienet te brengen zodat ze maximaal toegankelijk worden voor iedereen die van nabij betrokken is bij de problematiek. In het verlengde daarvan wordt trouwens geopteerd voor een eigentijdse aankondiging (onder de vorm van een videoclip) van de uitzending en de andere acties die terzake vanuit de onderwijswereld zullen worden ondernomen.

5.2. Produktie van handleidingen

Het tweede luik is dan het luik van de (na)vorming met daaraan vastgekoppeld de netgebonden ont-

wikkeling van handleidingen voor leraren, directies en PMS-medewerkers.

Het spreekt voor zich dat het ter beschikking stellen door de Vlaamse Executieve van fondsen voor de aanmaak van bedoelde handleidingen geen inmenging kan impliceren met de inhoudelijke uitwerking. In het verlengde van het principe van pedagogische vrijheid komt het integraal aan de netten toe eigen prioriteiten en inhoudelijke klemtonen te leggen. Het staat nu reeds vast dat in deze eerste fase handleidingen zullen uitgewerkt worden voor het secundair onderwijs en het hoger onderwijs buiten de universiteit. In een volgende fase kan dan overwogen worden om voor andere doelgroepen een soortgelijk initiatief te nemen.

Uit de studies onder leiding van M. Hellemans en K. De Clercq (1988) blijkt dat de inbreng die door de leerlingen met betrekking tot het thema relatievorming en relatiebekwaamheid van ouders en leraren wordt verwacht, complementair kan zijn. Er moet evenwel rekening mee gehouden worden dat de inbreng van de ouders zowel als van de leraren, gezien vanuit het perspectief van de jongeren, zich niet louter tot kennisoverdracht mag beperken maar eveneens een brede vorm van begeleiding moet inhouden zonder evenwel hun zelfstandigheid van handelen en beslissen te mogen aantasten.

Multidisciplinaire uitwerking in dit kader betekent dat de diverse instanties die met het onderwijs verbonden zijn (o.a. PMS-MST) hierbij een inbreng moeten kunnen hebben. Zowel de medische invalshoek als de psychosociale en de educatief-ethische invalshoeken moeten elkaar hierin vinden. Dit betekent dat concrete samenwerkingsverbanden tussen MST, PMS en schoolgemeenschap uitgewerkt dienen te worden onder de structurerende en inhoudelijke begeleiding van de overkoepelende netten. De geïnteresseerde ouders kunnen hierbij het best benaderd worden via de ouderverenigingen.

Zoals gezegd is het naast de netgebonden uitwerking van dit vormingsproject ook nuttig de handleidingen zodanig op te vatten dat ze bruikbaar zijn zowel voor ouders als voor leerkrachten. Op die manier kunnen beide groepen betrokken worden in een geïntegreerd en schoolgebonden vormingsproject dat begeleid wordt door een multidisciplinair team, georganiseerd door de inrichtende machten op het niveau van de koepels.

6. PLANNING

Op de begroting 1990 werd door de Vlaamse Executieve een bedrag vastgelegd van 16,5 miljoen*

en dit om in een eerste fase te voorzien in de aanmaak van handleidingen en een sensibiliserende videofilm.

Naar volgend begrotingsjaar toe voorzien we een handhaving van dit initieel budget met de bedoeling soortgelijke initiatieven uit te bouwen naar andere onderwijsniveaus toe. Vanzelfsprekend zal ook hier — naar prioriteitenbepaling toe — in eerste instantie overleg gepleegd worden met de respectieve onderwijsnetten op het niveau van de koepels.

In 1991 wordt een extra inspanning gevraagd voor de navorming van leraren, directies en PMS-medewerkers in het kader van de opvoeding tot relatiebekwaamheid.

Naast dit nieuw initiatief zal de aandacht eveneens gaan naar de ontwikkeling van wetenschappelijk onderzoek met bijzondere aandacht voor de theorievorming met betrekking tot de relatiebekwaamheid. Deze initiatieven zullen ontwikkeld worden binnen de voorziene budgetten van het Fonds voor Collectief Fundamenteel Wetenschappelijk Onderzoek-Ministerieel Initiatief. Ook deze prioriteit wordt ingeschreven vanaf de begroting 1991.

Brussel, 10 juli 1990.

De Gemeenschapsminister van Onderwijs,

D. COENS

* Er werd eveneens 2 miljoen voorzien om maatregelen te treffen in het medisch schooltoezicht van het Gemeenschapsonderwijs, analoog met de door collega Weckx getroffen maatregelen in het vrij, medisch schooltoezicht.